

Коваль О. Є. Експериментальна перевірка ефективності формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів ВНЗ економічного профілю / О. Є. Коваль // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип. 27, том VIII (41): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К.: Гнозис, 2012 р. – С. 300–309.

УДК 378.14

Коваль Оксана Євгенівна

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри психологічних та педагогічних дисциплін*

Тернопільського національного економічного університету (м. Тернопіль)

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ВНЗ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті досліджено проблему ефективності реалізації педагогічних умов формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищих навчальних закладів економічного профілю в процесі психолого-педагогічної підготовки.

Ключові слова: професійно-моральні цінності, експеримент, педагогічні принципи, структурні компоненти професійно-моральних цінностей.

Постановка проблеми. Система підготовки сучасних економістів в умовах ступеневої освіти, переходу її на ринкові відносини повинна бути спрямована насамперед на розвиток нестандартного економічного мислення, національної ментальності та духовності, формування культурних цінностей ведення бізнесу, етики ділового спілкування, толерантності та особистісного самовизначення. Отже, особливою функцією економічного ВНЗ є формування моральної і професійної позиції фахівця.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури з теми дослідження свідчить, що окремі її аспекти вивчалися: структуру та проблеми розвитку моральних цінностей з'ясовували І. Д. Бех, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська; проблема формування моральної культури та духовно-моральних якостей студентів вищих закладів освіти стала предметом дослідження З. Васильєвої, А. Зязюна, І. Марчука, О. Плавуцької, А. Суценка; Г. Васянович, О. Власенко досліджували проблему формування духовних та моральних цінностей педагогів, О. Денищик – моральної культури майбутніх юристів, І. Марчук – професійно-моральних якостей майбутніх працівників правоохоронних органів; професійна підготовка студентів та магістрів економічних навчальних закладів висвітлена у працях С. Вітвицької, Л. Вовк, Р. Гейзерської, Л. Лебедик, В. Сенашенко; проблемі виховання, зокрема, морального виховання майбутніх економістів присвячено дослідження Л. Бурдейної, О. Михайлова; теоретико-методологічні принципи проведення експериментального дослідження виокремлюються у працях Ю. Бабанського, І. Д. Беха, В. Беспалька, Н. Кузьміної, І. Підласого, М. Фіцули, С. Вітвицької.

Мета статті – на основі аналізу педагогічної теорії і практики підготовки фахівців галузі економіки висвітлити результати експериментального дослідження формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів ВНЗ економічного профілю.

Виклад основного матеріалу. На думку багатьох вчених, дослідження не може вважатися проведеним, якщо воно не підлягало експериментальній перевірці. Експеримент – цілеспрямоване вивчення об'єкту з метою виявлення раніше невідомих його властивостей (якостей) або перевірки правильності теоретичних положень, що визначається певною пошуковою ідеєю і має чітко визначену мету [2, 29]. Задля з'ясування умов забезпечення продуктивності здійснення експерименту при розв'язанні виховних завдань, зважаючи на те, що особистість як суб'єкт процесу формування професійно-моральних цінностей є

специфічним об'єктом дослідження, ми керувались наступними педагогічними принципами: гуманізму і педагогічного оптимізму; об'єктивності, доступності й науковості; комплексності різних видів діяльності, системності й систематичності; детермінізму; єдності вимогливості та поваги до особистості; розвитку; єдності свідомості, самосвідомості й поведінки; індивідуального й особистісного підходу; поєднання педагогічного керівництва з організацією спільної діяльності, а також із проявом самодіяльності, творчості та ініціативи студентів у навчанні та вихованні; індивідуального підходу [1, 277-278]. На думку Л. Хоружої [3, 251-255], крім традиційних наукових педагогічних принципів, слід виокремлювати сукупність спеціальних принципів, деякі з яких можна зреалізовувати при формуванні професійно-моральних цінностей магістрантів. Зокрема, це принципи людиноцентризму, комплементарності, адекватності. Окрім цього, з огляду на специфіку економічної діяльності ми спиралися на обґрунтовані науковцями концепції та принципи: концепцію рефлексивного підходу (Г. Васянович), принцип подвійної когнітивної мети (Л. Лебедик) та впровадження новітніх освітніх технологій морального виховання у професійно-освітній галузі: знаково-контекстного (А.Вербицький, Л. Бурдейна) й лабораторно-клінічного навчання (О.Денищик, Т. Кошманова).

Отже, реалізація основних педагогічних принципів виховання в їх тісному взаємозв'язку дає можливість віднайти правильні підходи до організації ефективного формування професійно-моральних цінностей у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх магістрів економічного ВНЗ.

На основі результатів аналізу психолого-педагогічних праць, наукових досліджень у галузі морального виховання та власного педагогічного досвіду нами було розроблено структуру професійно-моральних цінностей та виокремлено структурні компоненти, які пояснюють специфіку їх формування і функціонування відповідно до фахової діяльності та досліджуваного віку: когнітивний (орієнтуючий), емоційно-мотиваційний (стимулюючий), діяльно-регулятивний (продукуючий) (табл. 1).

Таблиця 1

Основні сутнісні характеристики структурних компонентів професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів

Когнітивний (орієнтуючий)	Емоційно-мотиваційний (стимулюючий)	Діяльнісно-регулятивний (продукуючий)
<i>Пізнавальна активність</i>	<i>Розвиток ціннісних орієнтацій</i>	<i>Індивідуальний особистісно-орієнтований стиль професійно-моральної поведінки</i>
знання про професійно-моральні цінності, їх переваги у веденні бізнесу	стимулювання потреб і мотивів до морального самовдосконалення; подолання соціальних стереотипів	навички конструктивного ведення діалогу, переговорів, ділового етикету
формування уявлень про прийоми, способи, стратегії моральної поведінки у професійній діяльності, етику ділового спілкування	організація особистісної рефлексії, ідентифікації, емпатії; вміння володіти собою: емоціями, настроєм, почуттями; формування милосердності, терпимості, вміння бачити в людині позитивне	вміння співпрацювати на позиціях рівності, достойно відстоювати власну думку;
усвідомлене бажання відповідати моральним взірцям фахівця-економіста	міжособистісна взаємодія на засадах толерантності, гуманності, любові	креативне використання рефлексії, емпатії, толерантності у конфліктних ситуаціях та навички орієнтації у ситуаціях морального вибору
прагнення до професійно-морального саморозвитку	створення індивідуальної програми особистісного і професійно-морального зростання	суспільно-корисна діяльність в контексті ствердження демократичних прав та свобод людини

Аналізуючи елементи означеної таблиці 1.1, доцільно зазначити, що когнітивний компонент є своєрідним інформаційним «полем», окремі елементи якого характеризують особливості особистості, взаєностосунків у професійній діяльності і презентують знання, необхідні для орієнтації у конкретній ситуації морального вибору, знання про моральну поведінку, її переваги у професійній діяльності. Як правило, ситуація викликає емоції, пов'язані з провідними інтересами особистості, які переходять в іншу систему, посилюючи або послаблюючи процес актуалізації системи цінностей, що зреалізовано в емоційно-мотиваційному компоненті. Емоційно-мотиваційна складова характеризується стимулюванням потреб і мотивів до самовдосконалення, розвитком ціннісних орієнтацій, створенням програм особистісного зростання. Моральні знання, відображені у середовищі професійного простору, можливі шляхи поведінки у рамках цієї системи дозволяють вибудувати ще один компонент професійно-моральних цінностей – діяльнісно-регулятивний, який

координує лінію стосунків у системах «магістрант-викладач», «магістрант-магістрант», «магістрант-студент молодших курсів». Цей компонент уміщує прояви моральної поведінки у професійних стосунках; вміння володіти собою; вміння співпрацювати на позиціях рівності. Отож, формування професійно-моральних цінностей передбачало певний алгоритм послідовності механізмів педагогічного впливу: пізнавальна активність - розвиток ціннісних орієнтацій - індивідуальний особистісно-орієнтований стиль професійно-моральної поведінки (рис. 1).

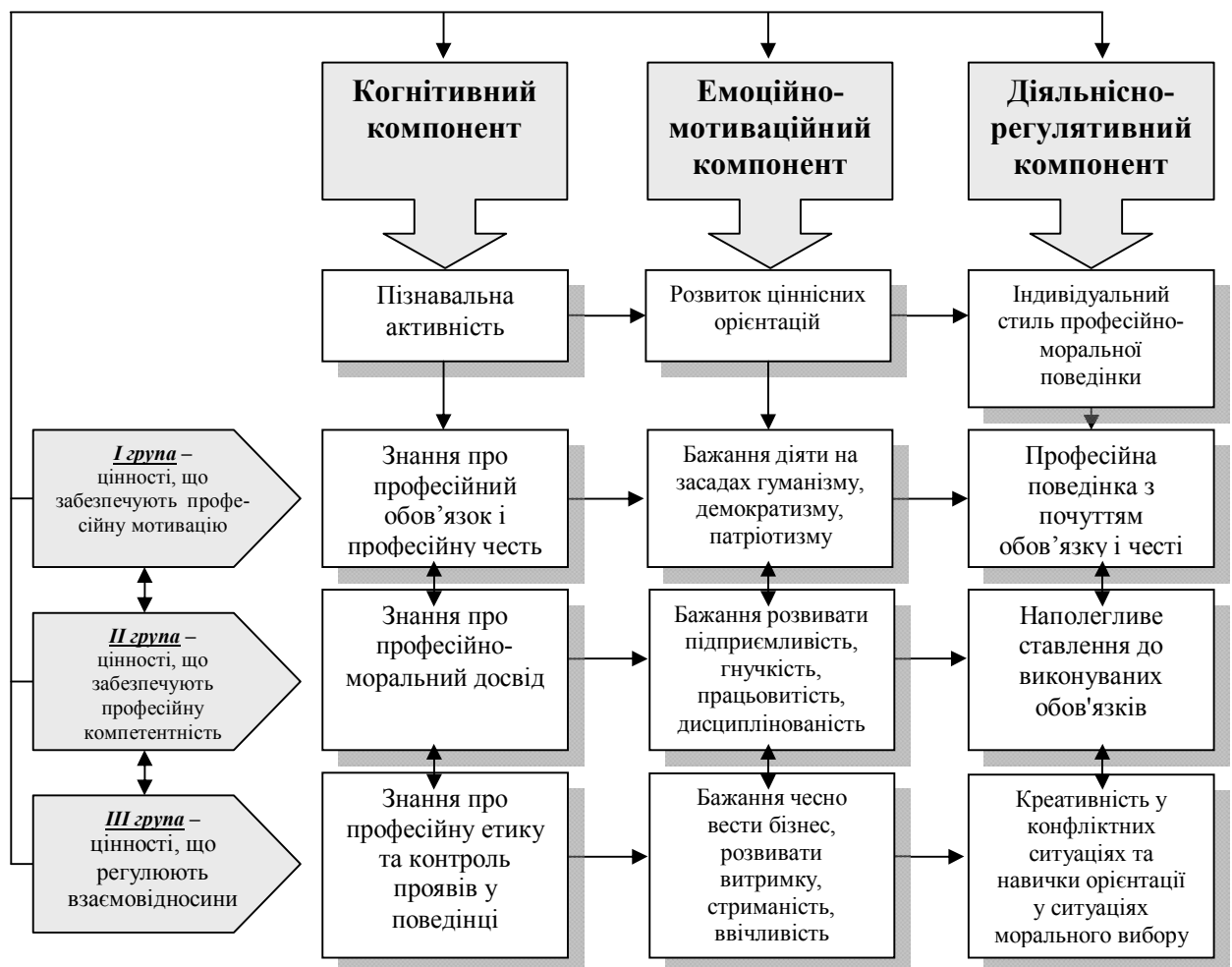

Рис 1. Структура процесу формування професійно-моральних цінностей

Перевірка ефективності обґрунтованих нами педагогічних умов формування професійно-моральних цінностей магістрантів (удосконалення соціально-виховної складової змісту психолого-педагогічних дисциплін на основі реалізації принципу подвійної когнітивної мети та концепції рефлексивного підходу; організація виховної діяльності морального змісту в умовах аудиторної

та позааудиторної роботи; реалізація новітніх освітніх технологій морального виховання у професійно-освітній галузі) здійснювалася шляхом проведення до і після формуального експерименту контрольних діагностичних зрізів. Діагностичні методики, які використовувались на всіх етапах формуального експерименту, узгоджувались з визначеними критеріями, показниками та рівнями сформованості професійно-моральних цінностей. Їх вивчення проводилось за розробленими нами анкетами та опрацювання методики ціннісного ранжування М. Рокіча. Міра розвиненості визначалась за такими рівнями: низький, середній і високий та з урахуванням того, що самооцінка має завжди суб'єктивний характер, а тому може бути заниженою, адекватною та завищеною; при заниженій самооцінці особистість вирізняється надмірною вимогливістю до себе; при завищеній самооцінці в людини виникає неправильна уява про себе, ідеалізований образ своєї особистості (табл. 2).

Таблиця 2

Рівні сформованості професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів

Рівні сформованості професійно-моральних цінностей	Критерії сформованості професійно-моральних цінностей		
	Інформаційно-пізнавальний	Мотиваційно-ціннісний	Процесуально-інтеграційний
Низький	відсутність знань або поверхневе знання моральних норм та цінностей, правил та позицій рольової поведінки у сфері бізнесу	споживацьке ставлення до інших, дотримання магістрантом моральних норм, лише коли це сприяє реалізації його безпосередніх інтересів, а також потреб значущих для нього людей	ухилення від роботи із виховання професійно-моральних цінностей студентів; відсутність процесів самовиховання та саморозвитку у професійно-моральній сфері
Середній	наявність етичних знань про моральні норми і правила в економічній діяльності, які ще недостатньо пов'язані з реальною поведінкою магістранта в процесі навчання та особистому житті	спрямованість на референтне оточення у ситуаціях морального вибору, прагнення до позитивної самооцінки та схвалення значущими людьми	участь у професійно-моральному вихованні студентів виключно під керівництвом та контролем викладачів; епізодичність процесів самовдосконалення та покращення своїх професійно-моральних якостей
Високий	сформований відповідний рівень професійно-моральних цінностей, психолого-педагогічної грамотності у сфері моральних відносин	у ситуаціях морального вибору орієнтація на внутрішні етичні принципи, які ґрунтуються на універсальних моральних цінностях: справедливості,	регулярність і систематичність діяльності із формування професійно-моральних цінностей студентів та самовиховання

	«магістрант-викладач», «магістрант-магістрант», «магістрант-студент молодших курсів»	рівності всіх людей і повазі до людської гідності; уміння налагодити процес взаєморозуміння та партнерської взаємодії з оточуючими	професійно-моральних цінностей
--	---	---	-----------------------------------

Згідно із планом нашого дослідження щодо з'ясування моральності позицій магістрантів нами використовувалася методика на виявлення інструментальних і термінальних цінностей за М. Рокичем з допомогою свідомої переваги цінностей особистістю в процедурі ранжування. Тест спрямовувався на виявлення моральних засад особистості та адаптований стосовно критеріїв і показників рівнів сформованості професійно-моральних цінностей.

На основі аналізу одержаних результатів, нами виявлено, що у позиції «термінальні цінності» майбутніми магістрами було розподілено місця наступним чином: на першому місці – здоров'я, його фізична і психічна складові; на другому місці – гармонійне сімейне життя, щастя у сімейних відносинах, благополуччя; третю сходинку посідає кохання, любов; на четвертому місці – матеріальні статки; на п'ятому – упевненість в своїх силах, внутрішня свобода, психологічний баланс; шосте місце магістранти надали відданим друзям, дружбі; на сьомому місці – можливість розвиватися, духовно зростати; восьме місце – активне діяльне життя, робота, яка подобається, професійний розвиток, дев'ята сходинка – максимальне використання власного потенціалу, можливостей, здібностей; на десяту сходинку магістранти поставили статус, визнання колегами, друзями; далі за визначеннями реципієнтів йдуть розваги, творча самореалізація, щастя інших, естетичні вподобання. Загалом виявлено, що на 1-5 місцях магістрантами визначено цінності, котрі відносяться до професійної самореалізації. Ця частка складає 71,3 % від загальної кількості.

Визначаючи «інструментальні цінності», майбутні магістри виявили схильність до наступних якостей: знання, моральна і духовна культура,

діловитість та активність, рішучість і самостійність у виборі рішення, повага, толерантність, чуйність. Це свідчить про активну позицію майбутніх фахівців у вияві моральної поведінки.

Підводячи підсумки аналізу результатів, визначено певну ієрархію інструментальних цінностей: почуття обов'язку і честі; культурність, вихованість; освіченість; порядність, чесність; непохитність у відстоюванні власної позиції; контроль проявів у поведінці; вольовитість, наполегливість; охайність стосовно речей і праці; толерантність, прийняття поглядів інших людей; сумлінність; внутрішня свобода думок і вчинків; уміння приймати оптимальні рішення; прояви піклування про інших; цілеспрямованість, високий рівень домагань; самокритичність. Виявлено, що на 1-5 місцях магістрантами визначено цінності, котрі допомагають здійснити професійну мету. Ця частка складає 63,7 % від загальної кількості. На основі проведеного дослідження виявлено домінантність у більшості магістрантів блоку професійної самореалізації.

Результати дослідно-експериментальної роботи підтвердили висунуту гіпотезу – ефективність впровадження педагогічних умов. В експериментальних групах, де навчально-виховний процес вибудовувався на розроблених нами педагогічних умовах, відбулися помітні позитивні зрушення у рівнях сформованості у магістрантів показників когнітивного компонента структури професійно-моральних цінностей. Магістранти, яких ми віднесли до високого рівня (68,5 %) виявляли ґрунтовні знання про моральні цінності в економічній галузі про професійно-моральні цінності, їх переваги у веденні бізнесу; демонстрували хорошу обізнаність про прийоми, способи, стратегії моральної поведінки у професійній діяльності, етику ділового спілкування; мали усвідомлене бажання відповідати високим моральним взірцям фахівця-економіста. Помітно зменшилася кількість магістрантів на середньому (29,4 %) і низькому рівнях (2,1 %). Ці результати

значно відрізняються від показників, отриманих у контрольних групах, де динаміка росту рівня сформованості професійно-моральних цінностей майже не помітна (високий рівень – 39,2 %, середній – 47,1 %, низький – 13,7 %).

За показниками емоційно-мотиваційного компонента у ході заключних зрізів виявилось, що у магістрантів експериментальних груп відбулися суттєві зміни показників сформованості професійно-моральних цінностей порівняно з показниками контрольних груп.

Аналізуючи результати дослідження, ми виявили уміння магістрантів до конкретизації та узагальнення, намагання знайти розв'язок складних питань, генерування цікавих неординарних ідей виходу із конфліктних ситуацій, конструювання способів власної моральної поведінки. Обговорення варіантів вирішення окремих ситуацій підштовхувало магістрантів до утворення власних поглядів, формування власної позиції, розвитку рефлексивного слухання і уміння переконувати.

Якщо у КГ на високому рівні сформованості досліджуваних властивостей було зафіксовано 18,2 % магістрантів, то в ЕГ ця кількість налічувала 63,1 %. Відповідно, на середньому 34,3 % (ЕГ), 59,4 % (КГ). Показово, що на низькому рівні в ЕГ залишилося 2,6 % досліджуваних, тоді як в КГ – 22,4 %.

Важливу роль для професійно-моральних цінностей має діяльнісно-регулятивний компонент. Його належна сформованість дає магістрантові змогу не тільки знати моральні цінності, моральні норми і правила моральної взаємодії у професійній діяльності, не лише розвивати ціннісні орієнтації, прагнути до морального самовдосконалення, а й виробити власний індивідуальний особистісно-орієнтований стиль професійно-моральної поведінки. Тож у магістрантів експериментальних груп відбулися позитивні зміни, які на високому рівні (51,4%) виявилися на практиці в постійному усвідомленому дотриманні ділового етикету, проявів умінь конструктивного ведення діалогу, переговорів, навичок співпраці на позиціях моральної рівності, регулярного і систематичного долучення до діяльності із формування професійно-моральних

Високий	68,5	63,1	51,4	61	39,2	18,2	26,3	27,9
Середній	29,4	34,3	39,2	34,3	47,1	59,4	46,3	50,9
Низький	2,1	2,6	9,4	4,7	13,7	22,4	27,4	21,2

Висновки і перспективи подальших розвідок. Підсумки експериментальної перевірки підтверджують, що розроблена поетапна методика і покладені в її основу педагогічні умови сприяють розвитку професійно-моральних цінностей магістрантів.

Перспективи подальших досліджень, на нашу думку, полягають в удосконаленні методичного інструментарію діагностики професійно-моральних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навчальний посібник / І. С. П'ятницька-Позднякова. – К.: Центр навч. лит., 2003. – 116 с.
3. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Хоружа Людмила Леонідівна. – К., 2004. – 386 с.

Коваль О.Е.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ ПРОВЕРКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ БУДУЩИХ МАГИСТРОВ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ВУЗОВ

В статье исследована проблема эффективности реализации педагогических условий формирования профессионально-нравственных ценностей будущих магистров высших учебных заведений экономического профиля в процессе психолого-педагогической подготовки.

Ключевые слова: профессионально-нравственные ценности, эксперимент, педагогические принципы, структурные компоненты профессионально-нравственных ценностей.

Koval O.E.

EXPERIMENTAL VERIFICATION THE EFFECTIVENESS OF
PROFESSIONALLY-MORAL VALUES OF FUTURE MASTER'S OF HIGHER
EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF ECONOMIC TYPE

The article deals with the problem of teaching effectiveness of the professional and moral values of future graduates of higher educational institutions of economics in the psycho-pedagogical training.

Keywords: professional and moral values, experiment, pedagogical principles, structural components of vocational and moral values.